

veranderen. Ook verdient het aanbeveling om de student in het begin van het studiejaar duidelijk te maken, dat de cijfers voor algebra op de middelbareschool geen prediktie vormen voor het resultaat van dit tentamen. Voor degenen, die op de middelbare school moeite hadden met algebra, kan dit een stimulans zijn. Ook zou het misschien aanbeveling verdienen om de studenten met MULO gevolgd door HBS-A als vooropleiding extra aandacht te geven, bijv. in de vorm van een werkcollege tijdens het eerste trimester.

AANBEVELINGEN VOOR VERDER ONDERZOEK

Nagegaan zou kunnen worden welke de positieve effecten zijn van de samenwerking bij het maken van wiskundevraagstukken en waarom deze eventuele positieve effecten niet doorwerken op het tentamen. In verband hiermede zou nader ingegaan moeten worden op de motivatie tot samenwerking, de omstandigheden waaronder men heeft samengewerkt en de perceptie, die men zelf heeft van de effecten van de samenwerking op de eigen prestaties.

ONTZUILING EN STEMGEDRAG BIJ KATHOLIEKEN. ENKELE RESULTATEN VAN EEN ONDERZOEK BIJ NIJMEEGSE KIESGERECHTIGDEN *

door A. L. MAC DONALD en D. A. N. M. KRUIJT

PROBLEEM

Op de Nederlandse katholieken is lange tijd een beroep gedaan, hun belangen te laten behartigen door katholieke organisaties.

Bij het uitbrengen van zijn stem wordt de katholieke kiezer geplaagd voor een dilemma; hij staat (globaal) voor het probleem zijn keuze te doen op grond van zijn levensbeschouwing of op grond van zijn sociaal-ekonomisch belang.

Als de kiezer zich conformeert aan de zuilnormen, dan zal hij geneigd zijn te stemmen volgens die normen, d.w.z. op de K.V.P. te stemmen.

* Het manuscript werd in een uitgebreider versie doorgelezen door Prof. Dr. J. M. G. Thurlings en Drs. O. J. A. Janssen, waarvoor de auteurs hen dank zeggen.

Aan dit onderzoek werkten mee mej. A. Kersten en de heren F. Grienberger, D. Kruyt, H. Oud, H. Schmeitz en T. Woolthuis. De leiding berustte bij Drs. J. Kropman, de heer J. Lammers en A. Mac Donald. Een deel der resultaten werd gepubliceerd in het I.T.S.-bliksemonderzoek 'In het spoor van de kiezer', Nijmegen, 16 februari 1967.

Een katholiek die de zuilnormen ten aanzien van de participatie niet (langer) accepteert zal relatief sterk zijn sociaal-ekonomisch belang laten prevaleren.¹

Het aksepterende van de zuilnormen kan worden achterhaald met behulp van houdingsvragen waarbij men tracht te komen tot het meten van de mening van de respondenten aangaande de vraag, in hoeverre katholieken bepaalde gedragingen bij voorkeur behoren te vertonen.²

Als een katholiek de normen accepteert dan kan men spreken van verzuuld zijn, als hij de normen niet accepteert van ontzuuld zijn. Een en ander impliceert uiteraard een keuze m.b.t. de definitie van verzuiling. Hier is door ons een index gekonstrueerd met behulp waarvan de respondenten kunnen worden geklassificeerd als ontzuuld of niet-ontzuuld. Daarmee zal bovenstaand verklaringsmodel op zijn realiteitswaarde worden getoetst. Hiertoe werden de volgende voorspellingen afgeleid:

- a Zij die de normen van de levensbeschouwelijke groep aksepterende zullen meer dan zij die dit niet doen stemmen op de K.V.P.
- b Stemmen katholieken niet op de K.V.P., dan zullen zij die de normen niet onderschrijven meer op de 'belangenpartijen' (in casu P.v.d.A. en V.V.D.) stemmen; terwijl zij die de normen wel aksepterende meer op 'niet-belangenpartijen' (in casu B.P. en D'66) zullen stemmen.

De laatste verwachting is gebaseerd op de veronderstelling, dat de niet-ontzuiden als ze niet op de K.V.P. wensen te stemmen toch in ieder geval relatief weinig de alternatieven kiezen, die destijds in de verbodsfase lagen. Men zal dan een partij kiezen die onbelast is, althans in de perceptie van de kiezers.

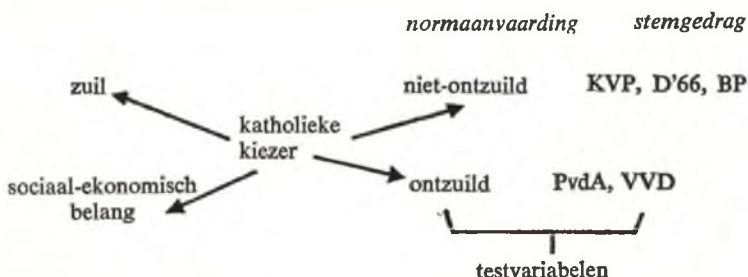
¹ Aan de hand van 'De Nederlandse kiezers in 1967. Enkele eerste resultaten van een landelijke enquête'. Afdeling Politicologie van het Sociaal-wetenschappelijk Instituut van de Vrije Universiteit (Amsterdam, 1967), Stencil, pp. 25, 37 en 39, kan men de partijen enigszins typeren. Dit kan gedaan worden aan de hand van het beeld dat de kiezers van de partij van hun keuze hebben. Het blijkt dat de PvdA en VVD redelijk zijn te klassificeren als 'belangenpartij' maar dat de BP en D'66 moeilijker zijn te plaatsen. Beide laatste partijen zetten zich af tegen de bestaande politieke structuur.

De marxistische en socialistische partijen waren lange tijd verboden of ontraden voor katholieke kiezers, cf. voetnoot 6. De VVD werd weliswaar niet expliciet ontraden, maar wel als minder gewenst alternatief geschouwd. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de brochure van L. M. de Beer, *Wat iedere katholiek moet weten over de VVD*, (z.p., z.j.).

² In dit onderzoek zijn de variabelen die de ontzuiling veroorzaken niet naar voren gekomen. Het verdient aanbeveling ook dit probleem nader te onderzoeken.

Figuur 1.

Verklaringsmodel voor het stemgedrag van katholieke kiezers.

ONTZUILINGSINDEX

Als katholieken werden beschouwd zij die katholiek gedoopt zijn. Om het al dan niet aksepteren van de zuilnormen door de katholieke kiezers³ te meten, werd hen een meningsvraag en een aantal uitspraken voorgelegd die betrekking hadden op de wenselijkheid van het bestaan van zuilinstituties, en het behoren te participeren aan de zuilactiviteiten. Het betrof de volgende indicatoren:

- Sommige mensen vinden dat politiek en godsdienst los van elkaar moeten staan, anderen vinden van niet, hoe denkt U er over?
- Katholieken die in een sportvereniging willen moeten bij voorkeur lid worden van een katholieke sportvereniging.
- Het is nodig dat er katholieke kranten bestaan.
- Katholieken moeten bij voorkeur op een katholieke partij stemmen.
- Katholieken die zich willen aansluiten bij een vakvereniging moeten zich bij voorkeur aansluiten bij een katholieke vakvereniging.
- Katholieken moeten zich bij voorkeur aansluiten bij een katholieke radio-omroep.
- Katholieken moeten bij voorkeur omgaan met katholieke vrienden en kennissen.
- Het is nodig dat er een katholieke partij bestaat.
- Katholieken moeten bij voorkeur katholieke kranten lezen.

Met behulp van een cluster analyse⁴ werden drie clusters verkregen, waarvan één bestond uit de volgende uitspraken:

³ Dit artikel berust op een deel der data van een onderzoek onder Nijmeegse kiesgerechtigden. Uit het kiesregister van juni 1966 werd een aselechte steekproef van 1312 eenheden getrokken. Voor het ter beschikking stellen van het kiesregister is vooral de heren Bos en Ontrop van de Gemeente Nijmegen dank verschuldigd. De respondenten werden tweemaal ondervraagd, in januari en februari 1967. In januari werd van 906, in februari van 696 respondenten een volledig bruikbaar interview verkregen. Een gedeelte van de non-response werd herinterviewd, en thans wordt nagegaan of de grote uitval de belangrijkste associaties niet heeft aangetast. De 696 eenheden bleken representatief ten aanzien van de variabelen leeftijd, geslacht, religie en stemgedrag in 1966 en 1967.

⁴ De z.g. Tryonse modificatie van de Holzinger-Harman B.-coëfficiënt; zie B. Fruchter, *Introduction to factor analysis*, (New York, 1954), pp. 12—17. In een

Katholieken moeten zich bij voorkeur bij een katholieke vakvereniging aansluiten (% oneens = 56.7).

Katholieken moeten zich bij voorkeur bij een katholieke omroep aansluiten (% oneens = 66.3).

Katholieken moeten bij voorkeur op een katholieke partij stemmen (% oneens = 73.8).

Uit dit cluster werd een *ontzuilingsindex* gekonstrueerd, door als *ontzuild* te beschouwen zij die al deze uitspraken met 'oneens' beantwoordden, en als *niet-ontzuild* degenen met een ander antwoordpatroon. De categorie *niet-ontzuild* is dus een meng categorie. Van de 569 katholieke kiezers bleek 49.2 % ontzuild.

Teneinde na te gaan of de uitspraak over het stemmen op een katholieke partij kontaminatie zou kunnen veroorzaken, werd een index gekonstrueerd zonder dit item. Beide indices klasseerden 556 van de 569 eenheden op dezelfde wijze, terwijl beide indices 97% van de respondenten op dezelfde wijze klasseerden als ze in verband werden gebracht met stemgedrag. Op grond van deze resultaten werd besloten de index gebaseerd op de oorspronkelijke indicatoren te gebruiken. Eventuele kontaminatie vanwege het in verband brengen van deze index met het variabele stemgedrag is voorts om de volgende redenen weinig waarschijnlijk: Ten eerste refereert de index aan *normen* en de stemvariabele aan *gedrag*, ten tweede ligt er een periode van 2—3 weken tussen de vraagstelling naar normakseptatie en het stemgedrag.

Om na te gaan of de gekonstrueerde index inderdaad betrekking heeft op het al dan niet aksepteren van zuilnormen is ze in verband gebracht met de vraag naar de minst aantrekkelijke partij.⁵

Bekend is dat lange tijd de socialistische en kommunistische partijen, en de door hen voorgestane oplossingen, voor katholieken expliciet verboden waren.⁶ Wil de index inderdaad betrekking hebben op het aksep-

Tabel 1

*De relatie tussen ontzuiling en het noemen van de minst aantrekkelijke partij **

	CPN	PvdA	PSP	BP	KVP	VVD	ARP	CHU	Overige	Totaal
niet-ontzuild	156	16	12	61	2	3	2	2	10	264
ontzuild	121	12	7	78	9	10	1	10	10	258
totaal	277	28	19	139	11	13	3	12	20	522

* Bij toetsing werden KVP, VVD, ARP, CHU en Overigen samengevoegd!

later artikel zal worden ingegaan op de constructie en validering van de ontzuilingsindices.

⁵ Aangezien deze vraag de respondenten in januari 1967 werd voorgelegd, mag men niet verwachten dat D'66 in de tabel voorkomt.

⁶ Men raakplege de zogeheten sociale encyclieken: *Rerum Novarum* van 15 mei 1891 en *Quadragesimo Anno* van 15 mei 1931 (uitgaven van N.V. Gooi en Sticht te Hilversum), en *De katholiek in het openbare leven van deze tijd*, Bisschoppelijk Mandement 1954 (z.p., 1954).

teren van de zuilnormen dan moet gelden:

Niet-ontzuilden zullen meer dan ontzuilden het blok C.P.N., P.S.P. en P.v.d.A. als minst aantrekkelijke partij noemen.

Bij toetsing met behulp van de methode van het opsplitsen van contingentietabellen,⁷ bleek dat bovenvermelde verwachting juist was (zie tabel 1).

Tevens bleek dat de ontzuilden meer dan niet-ontzuilden ($.05 < p < .10$) de B.P. als minst aantrekkelijke partij noemden, hetgeen overeenkomt met de opvatting dat de B.P. voor de niet-ontzuilden een alternatief vormt.

STRUKTURELE KENMERKEN VAN DE ONTZUILDEN

Getracht is de ontzuilden naar enkele structurele kenmerken te karakteriseren, te weten: geslacht, leeftijd, inkomen, opleiding en sociaal-ekonomisch milieu.⁸

Tabel 2

Ontzuiling naar geslacht en leeftijd *

	man	vrouw	jonger dan 40 jr.	ouder dan 40 jr.	totaal
niet-ontzuild	130	159	94	195	289
ontzuild	157	123	145	135	280
totaal	287	282	239	330	569

$\chi^2 = 6.99$
 $.001 < p < .01$

$\chi^2 = 20.7$
 $p < .001$

* Bij het berekenen van de X^2 voor 2×2 tabellen is steeds de Yates-korrektie toegepast.

Uit tabel 2 blijkt, dat de vrouwen significant minder ontzuild zijn dan de mannen. Zij, die jonger dan 40 jaar zijn (jongeren) zijn significant meer ontzuild dan zij die 40 jaar en ouder zijn (ouderen). Er blijkt geen statistisch significant verband te bestaan tussen ontzuiling en opleiding, inkomen, en sociaal-ekonomisch milieu.

ONTZUILING EN STEMGEDRAG

Teneinde de in het begin van dit artikel geformuleerde voorspellingen te toetsen werd de index in verband gebracht met het stemgedrag op 15 februari 1967. Het resultaat is weergegeven in tabel 3.

⁷ Zie Ph. C. Stouthard, 'Varianten en aanvullingen op de chi-kwadraattoets', *Sociale Wetenschappen*, jrg. 9 (1966), pp. 196—207 en de daar aangehaalde literatuur.

⁸ Van alle hier besproken maar niet gepresenteerde tabellen is een stencil beschikbaar. Geïnteresseerden wenden zich tot A. L. Mac Donald, Sociologisch Instituut, Adelbertuslaan 6 te Nijmegen.

Tabel 3
Stemgedrag naar mate van ontzuiling

	KVP	PvdA	VVD	BP	D'66	Overige*	Totaal
niet-ontzuild	216	13	9	13	15	23	289
ontzuild	120	60	26	18	29	27	280
totaal	336	73	35	31	44	50	569

* inclusief: blanco/ongeldig.

Bij toetsing⁹ bleek dat beide voorspellingen juist waren. Hoewel er meer ontzuilden dan niet-ontzuilden op B.P. en D'66 stemmen, blijkt dat deze partijen eerder een alternatief vormen voor de niet-ontzuilden, als men besluit niet volgens de eigen norm te stemmen. De 'verboden' alternatieven, de P.v.d.A. en V.V.D. hebben relatief weinig aantrekkingskracht voor deze categorie kiezers.

Het is verder opvallend dat een niet gering aantal ontzuilden toch op de K.V.P. stemt. Er is dus een categorie kiezers die wel K.V.P. stemt maar dit niet op grond van zuilnormen doet.

Nagegaan is of het niet-ontzuild zijn kan gelden als autonome determinant voor het stemmen op de K.V.P. De overige gekonstateerde relaties werden niet onderzocht vanwege het geringer aantal katholieke kiezers op andere partijen dan de K.V.P.¹⁰

De volgende variabelen werden geacht, het gekonstateerde verband mogelijkwijs te kunnen verklaren:

geslacht, leeftijd, inkomen, opleiding, sociaal-ekonomisch milieu, politieke kritiek, aktuele politieke kennis, kennis t.a.v. politieke instituties, politieke interesse, machteloosheid en politieke betrokkenheid.¹¹

Bij toetsing op interactie tussen bovengenoemde variabelen en ontzuiling t.a.v. het kiezen op de K.V.P. bleek er slechts sprake van statische signifikante interactie bij de variabelen leeftijd, opleiding en politieke betrokkenheid.

De oorspronkelijke relatie tussen ontzuiling en stemgedrag blijft evenwel bestaan.

Leeftijd. Boven bleken jongeren signifikant meer ontzuild dan ouderen. Ouderen blijken signifikant meer op de K.V.P. te stemmen dan

⁹ Zie Ph. C. Stouthard, *op. cit.*

¹⁰ Als niet-KVP zijn gerekend PvdA, VVD, BP en D'66. De overige partijen zijn in de hier gepresenteerde vorm niet in de toetsing betrokken. Worden ook de andere partijen in de toetsing gebruikt, dan is er slechts van interactie sprake bij de variabele leeftijd. Voor de ontzuilden blijkt er dan geen verschil te bestaan tussen jongeren en ouderen.

¹¹ Machteloosheid en betrokkenheid zijn indices voor een dimensie van het begrip 'politiek onbehagen', het onderwerp van het eigenlijke Nijmeegse onderzoek.

Tabel 4

Het percentage K.V.P. stemmers naar leeftijd en ontzuiling

	niet-ontzuild	ontzuild	Totaal
jonger dan 40 jr.	70.5 (85)	48.8 (127)	57.5 (212)
ouder dan 40 jr.	86.1 (181)	46.0 (126)	69.7 (307)
totaal	81.2 (266)	47.4 (253)	64.7 (519)

jongeren. (Zie tabel 4). Er is sprake van interactie¹² tussen leeftijd en ontzuiling m.b.t. het stemmen op de K.V.P. ($p = .028$) en wel in die zin dat het oorspronkelijke verband gehandhaafd blijft, maar dat relatief de oudere ontzuiden *minder* op de K.V.P. stemmen dan de jongere ontzuiden.

Tabel 5

Het percentage K.V.P. stemmers naar opleiding en ontzuiling

	lagere opleiding	midden opleiding*	v.h.m.o. en hogere opleiding	Totaal
niet-ontzuild	79.0 (186)	88.0 (50)	83.3 (30)	81.2 (266)
ontzuild	47.2 (178)	58.1 (43)	34.3 (32)	47.4 (253)
totaal	63.5 (364)	74.1 (93)	58.0 (62)	64.7 (519)

* u.l.o. en/of middelbaar beroepsonderwijs

Opleiding. Boven bleek er geen relatie tussen opleiding en ontzuiling te bestaan. Wel bestaat er verband tussen opleiding en het stemmen op de K.V.P.: zij die Ulo of een middelbare beroepsopleiding hebben gevolgd, stemmen significant meer op de K.V.P. dan zij die een lagere of hogere opleiding volgden (zie tabel 5). Er is sprake van interactie tussen opleiding en ontzuiling, m.b.t. het stemmen op de K.V.P. De ontzuiden met v.h.m.o. of een hogere opleiding stemmen aanmerkelijk minder op de K.V.P. dan verwacht kan worden op grond van de werking van de ontzuiling alleen ($L = -.17 \pm .11$). Maar kan geen verschil in effect worden gekonstateerd tussen respondenten met lagere opleiding en respondenten met Ulo of middelbaar beroepsonderwijs ($L = -.10 \pm .31$).

¹² Getoetst werd met de Z en L bij Stouthard. Zie Ph. C. Stouthard, 'Toetsing en schatting van interactie-effecten in contingentie tabellen', *Sociale Wetenschappen*, jrg. 9 (1966), pp. 303—313.

Tabel 6

Het percentage K.V.P. stemmers betrokkenheid en ontzuiling

	niet ontzuild	ontzuild	Totaal
wel betrokken	82.2 (102)	41.3 (228)	59.5 (230)
niet betrokken	80.5 (164)	53.5 (125)	63.8 (289)
totaal	81.2 (266)	47.4 (253)	64.7 (519)

Politieke betrokkenheid

Ontzuilden voelen zich meer dan niet-ontzuilden bij het politieke gebeuren betrokken, en zij die zich bij de politiek betrokken voelen, stemmen significant minder op de K.V.P. dan zij die zich niet bij de politiek betrokken achten (zie tabel 6).

Er is een geringe interactie tussen ontzuiling en politieke betrokkenheid m.b.t. het stemmen op de K.V.P. Niet-ontzuilden die zich bij het politiek gebeuren betrokken voelen stemmen significant meer op de K.V.P. dan niet-ontzuilden die zich *niet* bij de politiek betrokken voelen ($p = .08$).

PITIRIM A. SOROKIN, 1889—1968

'Since my age precludes the possibility of my writing another volume on the state of general sociology, I conclude this foreword with sincere thanks to my fellow sociologists all over the world for the considerable attention they have given my sociological works.

Aldus besloot Sorokin in januari 1966 het voorwoord van zijn laatste bijdrage aan de sociologie: *Sociological Theories of Today*.

Begin februari 1968 is hij in Winchester, Mass., overleden, kort na het bereiken van de 79-jarige leeftijd. Zijn leven is lang, actief en bewogen geweest. In Nederland, waar degenen, die vóór de tweede wereldoorlog enige activiteiten ontplooiden reeds het onbestemde aureool klassiek te zijn meevoeren, moet men wel een zekere verbeeldingskracht bezitten om de levensloop van deze vakgenoot adequaat te 'verstehen'.

Sorokin werd in 1889 te Touria in noord-oost Rusland geboren, studeerde van 1910 tot 1914 aan de universiteit van St. Petersburg, sloot die studie af met een geschrift over misdaad en straf, publiceerde een systeem van sociologie in 1919 (2 delen) en was van 1919 tot 1922 hoogleraar in St. Petersburg. Inmiddels had hij zich ook in de politiek gestort, hetgeen zowel onder de Tsaar als na de oktober-revolutie in enige doodvonnissen resulteerde. Een tijd lang was hij sekretaris van Alexander Kerensky. In 1922 werd een doodvonnis in een verbanning gewijzigd. Na twee jaar in Praag aan de Karls-universiteit verbonden te zijn geweest, kwam hij in 1923 naar

de Verenigde Staten. Tot 1930 doceerde hij aan de universiteit van Minnesota. In die tijd verschenen *Social Mobility* en *Contemporary Sociological Theories*. In 1930 ging Sorokin naar Harvard, waar hij zich vanaf 1931 intensief bezig hield met de opbouw van het 'Department of Sociology' tot hij zich in 1955 uit zijn aktieve academische loopbaan terugtrok, zonder daarmee een streep achter zijn aktiviteit te zetten.

Zonder enige twijfel is Sorokin's invloed groot. Maar in het geval van iemand, die al publiceerde in de tijd dat Max Weber dat ook nog deed, verandert het begrip invloed van inhoud. Vrij algemeen wordt zo Pareto genoemd als een voorloper van de sociaal systeem-benadering, terwijl toch de verschijning van Pareto's hoofdwerk (1916) samenvalt met Sorokin's eerste uiteenzettingen van het socio-cultureel systeem. In een lang aktief leven is men als het ware voorloper en navolger van zichzelf.

Sorokin heeft zich met veel takken van sociologie bezig gehouden, van de typologie van samenlevingen tot de sociale psychologie van de perceptie en de kennissociologie. En niet zonder een zintuig voor perfectie. Een terrein waarop Sorokin zich had bewogen, gold niet langer als onontwikkeld. Zijn boek over de mobiliteit was lang het standaardwerk. Ook dat maakt zijn invloed groot, maar onmeetbaar. Een monumentaal werk als *Society, Culture and Personality* was een zodanig op de juiste tijd komende synthese (van eigen werk en van anderen), dat het boek op het moment van verschijnen gemeengoed werd.

Eén zaak verdient juist op het moment nog de aandacht. In vrijwel al zijn grote publikaties, en dat zijn er een dertigtal, komt min of meer nadrukkelijk uit Sorokin's grote eruditie, belezenheid, historisch gevoel, greep op de materie en zijn vrijbuitende scherpe pen een de moderne empirische socioloog wat schuw makend ethos naar voren. De drang totale maatschappijen te omvatten, hun crises te relateren aan morele crises, hun wording en ondergang te doorvorsen, was de fundamentele motivatie van zijn sociologie, die hij deelde met Comte en Durkheim. Zijn werk op dit grensgebied, waar hij de verifikatie te boven gaande uitspraken en kwantitatieve methodes, dat althans het predikaat gedurfd verdient, evenals zijn bezig zijn, tot zijn dood, met het 'kreatieve altruïsme' vormen zijn nog niet geaccepteerde erfenis. De vrij plotselinge herleving van de makro-sociologie, zowel in de Verenigde Staten als hier in Europa kan dat wellicht veranderen.

J. K. M. GREVERS